

MAŁGORZATA KARKOCHA
UNIwersytet Łódzki*

 <https://orcid.org/0000-0002-7747-949X>

Niedatowana relacja o kościele parafialnym w Rembieszycach ze zbiorów Archiwum Diecezjalnego w Kielcach (trzecia ćwierć XIX wieku)

Streszczenie. Rzymskokatolicka parafia w Rembieszycach (woj. świętokrzyskie) powstała w 1438 r. z inicjatywy rodu Odrowążów – właścicieli Rembieszyc i pobliskich wiosek. Źródła historyczne poświadczają w okresie staropolskim obecność dwóch kościołów parafialnych: najstarszy, wzniesiony przed 1438 r., uległ zniszczeniu w wyniku starości; drugi, wystawiony w 1751 r. staraniem miejscowego proboszcza Ludwika Sakiewicza, spłonął w latach dziewięćdziesiątych XVIII stulecia w bliżej nieznanymi okolicznościach. W latach 1798–1799 ówczesny kolator Franciszek Saryusz Wolski ufundował trzecią świątynię, która przetrwała do dziś w niemal niezmiennym kształcie, stanowiąc cenny zabytek drewnianej architektury sakralnej na ziemiach polskich. Publikowany dokument przedstawia wygląd i stan tego obiektu sakralnego w drugiej połowie XIX w., opisuje jego wystrój i wyposażenie, pomniki nagrobne, wyszczególnia kolejnych księży pracujących w parafii. Źródło to w istotny sposób wzbogaca naszą wiedzę na temat miejscowej świątyni i samej parafii.

Słowa kluczowe: Rembieszycy, świątynia parafialna, historia Kościoła, edycja źródłowa, XIX wiek.

Rys historyczny

Parafia pw. Świętych Piotra i Pawła w Rembieszycach została erygowana w roku 1438 z inicjatywy Mikołaja Odrowąża (zm. 1496), miejscowego dziedzica, późniejszego opata jędrze-

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Nowożytnej, e-mail: malgorzata.karkocha@uni.lodz.pl

jowskiego (w latach 1447–1496)¹. Wydzielono ją z macierzystej parafii Złotniki. Oprócz Rembieszyc w jej skład wchodziły trzy inne wioski należące do Odrowążów: Karsznice, Mieronice i Wola Tesse-rowa. Stan ten nie uległ zmianie do dziś.

Ta niewielka parafia w okresie staropolskim przynależała do archidiecezji gnieźnieńskiej, archidiaconatu kurzelowskiego, dekanatu małopolskiego. Po trzecim rozbiórce Rzeczypospolitej (1795) znalazła się w granicach zaboru austriackiego, w 1809 r. została włączona do Księstwa Warszawskiego, a w 1815 r. do nowo utworzonego Królestwa Polskiego. Ponieważ granice tego ostatniego nie pokrywały się z granicami większości diecezji, zachodziła konieczność uregulowania organizacji kościelnej. Nastąpiło to na mocy bulli papieża Piusa VII (1742–1823) z 30 czerwca 1818 r. Parafia Rembieszyce stała się wówczas częścią diecezji krakowskiej, a w roku następnym – po likwidacji dekanatu checińskiego – została włączona do dekanatu kieleckiego liczącego 15 parafii. Nieco wcześniej zmiany dokonano także w administracji państwowej. W 1816 r. decyzją namiestnika Józefa Zajączka na obszarze Królestwa wprowadzono nowy podział administracyjny: w miejsce departamentów utworzono województwa, które podzielono na obwody, powiaty i gminy. Omawiana parafia znalazła się w granicach województwa krakowskiego, w obwodzie i powiecie kieleckim, w gminie Rembieszyce.

Po upadku powstania styczniowego władze carskie w ramach represji dokonały reorganizacji administracyjnej Królestwa Polskiego. Dostosowały też administrację kościelną do podziału politycznego kraju. Na mocy rozporządzenia z 26 grudnia 1865 r. na terenie dawnej diecezji krakowskiej (od 1842 r. zwanej kielecko-krakowską) w miejsce dotychczasowych 18 dekanatów ustanowiono osiem, tak aby ich granice pokrywały się z granicami powiatów. W następstwie tych zmian parafia rembieszycka została włączona do dekanatu Jędrzejów, obejmującego swym zasięgiem 28 parafii. W grudniu 1882 r. papież Leon XIII (1810–1903) ponownie erygował diecezję kielecką. W 1911 r. jej rządca, biskup Augustyn Łosiński (1867–1937), ustanowił na podległym sobie obszarze 17 wicede-

¹ Na jego temat por. A.Z. Helcel, *O klasztorze jędrzejowskim i będącym tam nagrobku Pakosława kasztelana krakowskiego*, Kraków 1852, s. 25; S. Borkiewicz, Z. Linowski, *Monografia historyczna i gospodarcza powiatu jędrzejowskiego*, Kielce 1937, s. 171; W. Bukowski, *Katalog opatów jędrzejowskich. Próba ustalenia chronologii*, [w:] *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. ks. D. Olszewski, Kielce 1990, s. 194.

kanatów, które po odzyskaniu niepodległości przez państwo polskie zostały przekształcone w dekanaty. Wśród nowo powstałych jednostek kościelnej administracji terytorialnej znalazł się wicedekanat, a następnie dekanat małogoski, do którego przynależała parafia Rembieszycy. W późniejszym czasie nie zaszły w tym względnie żadne zmiany².

O najstarszym kościele parafialnym, powstałym z fundacji Odrowążów, nie da się powiedzieć zbyt wiele z braku przekazów ikonograficznych i ubóstwa dokumentacji źródłowej. Z nielicznych wzmianek wynika, że był drewniany, kryty dwuspadowym dachem pobitym gontem. Już wówczas nosił wezwanie Świętych Apostołów Piotra i Pawła. W roku 1521 znajdował się w złym stanie technicznym – drewno było uszkodzone, a dach przeciekał. Mimo doraźnych reperacji jego stan systematycznie się pogarszał. Potrzebę wystawienia nowej budowli sakralnej dostrzegł arcybiskup Michał Stefan Radziejowski (1645–1705), który w roku 1690 upominał miejscowego plebana, aby odebrał zaległe dziesięciny z Rembieszyc i Mieronic i przeznaczył je na wzniesienie świątyni³.

Nowy kościół parafialny został wybudowany w 1751 r. staraniem miejscowego plebana, ks. Ludwika Sakiewicza. Wzniesiono go na miejscu poprzedniego, rozebranego. Uległ zniszczeniu w czasie pożaru między 1791 a 1795 r., w bliżej nieznanym okolicznościach. Architektura i stan świątyni przedstawia wizytacja z 1790 r.⁴ Był to budynek drewniany, jednonawowy, kryty wysokim dachem

² W kwestii przynależności parafii Rembieszycy do administracji państwowej i kościelnej por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszycy 1438–2012. Studium z dziejów społeczności lokalnej*, Łódź 2013, s. 19–21, 55–61. O reorganizacji diecezji kieleckiej w XIX i XX w. por. np. B. Kumor, *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej*, „Nasza Przeszość” 1963, t. XVII, s. 187–232; idem, *Powstanie diecezji kieleckiej i kolejne zmiany jej struktury terytorialnej*, [w:] *Księga jubileuszowa diecezji kieleckiej (1883–1983)*, Kielce 1986, s. 31–39; L. Müllerowa, *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej w latach 1883–1983*, [w:] *ibidem*, s. 279–291; T. Wróbel, *Zarys historii diecezji kieleckiej*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1982, R. LVIII, nr 5, s. 204–243.

³ [Ks. S. Kamiński], *Kościół parafialny we wsi Rembieszycach*, [bez daty], Archiwum Diecezjalne w Kielcach [dalej: ADK], Zbiór dokumentów dotyczących parafii i kościoła w Rembieszycach 1613–1899, sygn. II PR-IV/1, k. 165v; J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000), s. 334; M. Karkocha, *op. cit.*, s. 42.

⁴ Opis kościoła Rębieskiego w roku 1790. Dnia 27 września, ADK, Zbiór dokumentów..., k. 71–72v. Por. M. Karkocha, *Opis świątyni parafialnej w Rembieszycach z 1790 roku*, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne” 2018, t. XIX, s. 139–150.

pobitym gontem. Na jego szczycie znajdowała się niewielka wieżyczka-sygnaturka zwieńczona krzyżem. Po stronie północnej prezbiterium dobudowana była zakrystia, a po przeciwnej małej skarbczyk. Do wnętrza prowadziły dwie kruchty: kwadratowa od zachodu, nad którą mieściły się dwa chóry, i mniejsza od południa. Posadzka w prezbiterium była z „ciosowego kamienia”, w nawie z tarcic i dylów. Wystrój kościoła był skromny. Składały się na niego cztery ołtarze, ambona oraz organy. W ołtarzu głównym widniał łaskami słynący obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, a w jednym z bocznych rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego – oba te zabytki, uratowane z płonącego kościoła, zachowały się do dziś. Świątynia była dobrze wyposażona w naczynia i szaty liturgiczne (niektóre wymagały naprawy). Przy kościele znajdowała się drewniana dzwonnica oraz cmentarz grzebalny otoczony drewnianym parkanem, z bramą i dwiema furtkami⁵.

Obecny kościół, również drewniany, ufundował w latach 1798–1799 Franciszek Saryusz Wolski (ok. 1759–1838), kolator i dziedzic Rembieszyc oraz Woli Tesserowej⁶. Konsekwował go w 1799 r. opat jędrzejowski Sebastian Baranowski⁷, z upoważnienia biskupa krakowskiego Feliksa Turskiego (1729–1800). Ma on jedną nawę na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu i węższe prezbiterium, równe jej wysokością, płytkie, prostokątne, zamknięte trójbocznie. Od północy do prezbiterium przylega kwadratowa zakrystia, a od południa do nawy kwadratowa kruchta. Druga kruchta, prostokątna, znajduje się od zachodu. Pierwotnie była mniejsza i pełniła funkcję dzwonnicy. Podczas gruntownej restauracji kościoła w 1867 r. przebudowano ją, otwierając do wnętrza⁸. Dekorację

⁵ [Ks. S. Kamiński], *Kościół parafialny...*, k. 165v–166v; M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 47–51; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *Miasto i gmina Małogoszcz*, Kielce 2006, *Dzieje i zabytki małych ojczyzn*, red. R. Mirowski, s. 207 (tam stwierdzenie, że do pożaru drugiego kościoła doszło w 1779 r.).

⁶ Na jego temat por. M. Karkocha, *Kościół parafialny w Rembieszycach jako przykład fundacji szlacheckiej*, [w:] *Sztuka w Świętokrzyskiem. Studia z historii kultury i sztuki w XIX i XX wieku*, red. J. Drażyk, P. Rosiński, H. Suchojad, Kielce 2019, s. 13–14 (tam dalsza literatura i źródła).

⁷ W. Bukowski, *op. cit.*, s. [204] (tu odnotowany jako Sebastian Gerard Barański).

⁸ [Ks. S. Kamiński], *Kościół parafialny...*, k. 172; J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 334–335; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (*Województwo kieleckie*), red. J.Z. Łoziński i B. Wolff, z. 3 (*Powiat jędrzejowski*), oprac. T. Przytkowski, Warszawa 1957, s. 33; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *op. cit.*, s. 207–208;

ścienną (zniszczona), obrazy ołtarzowe oraz plafony (częściowo zachowane) wykonał znany artysta krakowski – Michał Stachowicz (1768–1825)⁹.

Podstawa wydania

Przedmiotem edycji źródłowej jest niedatowany opis świątyni parafialnej w Rembieszycach, odnaleziony w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, w teźce *Zbiór dokumentów dotyczących parafii i kościoła w Rembieszycach 1613–1899* (sygn. II PR-IV/1). Jego autorem jest ks. Stanisław Kamiński (1837–1913), administrator interesującej nas parafii w latach 1866–1878¹⁰. Z dopisku na rękopisie wynika, że został on odnaleziony w 1906 r. w papierach po ks. Walentym Witkowskim (1817–1897), proboszczu jędrzejowskim w latach 1857–1897 i tamtejszym dziekanie¹¹. Wnioskować z tego można, że powstał z polecenia władz kościelnych – Witkowskiego lub Konsystorza w Kielcach. Wiadomo, że ten ostatni wydał podobne zarządzenie w 1884 r. (N° 210), a sporządzone wówczas opisy świątyń parafialnych dekanatu jędrzejowskiego przechowywane są w kieleckim archiwum, w teźce oznaczonej sygnaturą OD-8/3 (w zbiorze tym brakuje relacji z Rembieszyc)¹². Możliwe, że było to kolejne tego typu rozporządzenie wydane przez kielecki Konsystorz.

A. Adamczyk, T. Wróbel, *Kościoły drewniane w województwie świętokrzyskim*, Kielce 2010, s. 68; zwłaszcza M. Karkocha, *Parafia Rembieszycy...*, s. 175–180.

⁹ Szczegółowo o tym por. Z. Anusik, M. Karkocha, *Obrazy Michała Stachowicza w kościele parafialnym w Rembieszycach*, [w:] *Acta Artis. Studia ofiarowane Profesor Wandzie Nowakowskiej*, red. A. Pawłowska, E. Jedlińska, K. Stefański, Łódź 2016, s. 195–211; oraz eadem, *Obraz „Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny” w kościele parafialnym w Rembieszycach. Dzieje jednego zabytku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 2, s. 273–283; eadem, *The painting „Assumption of the Blessed Virgin Mary” in the parish church in Rembieszycy. The history of one artefact*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 3, s. 271–281. Biogram M. Stachowicza: D. Radwan, *Stachowicz Michał Franciszek*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XLI, Warszawa–Kraków 2002, s. 327–331.

¹⁰ Informacje biograficzne: M. Karkocha, *Parafia Rembieszycy...*, s. 102–103, 359 (tam dalsza literatura i źródła).

¹¹ W. Kowalski, D. Olszewski, *Parafia Trójcy Świętej w Jędrzejowie na tle dekanatu. Zarys dziejów*, Kielce 2003, s. 238–240, 361–362 (tu krótki biogram Witkowskiego).

¹² ADK, Akta konsystorskie. Opis kościołów dekanatu jędrzejowskiego 1884–1898, sygn. OD-8/3.

Omawiany rękopis został spisany w języku polskim na kartach formatu zbliżonego do A5, zapisanych obustronnie, paginowanych od 1 do 18, oznaczonych jednocześnie jako karty 165–173v. Pismo jest drobne, kursywne, miejscami słabo czytelne, a papier, na którym sporządzono opis – poplamiony i pożółkły ze starości. W tekście występują dopiski obcą ręką, podkreślenia ołówkiem i przekreślenia niektórych fragmentów, co świadczy o późniejszej lekturze i użyteczności tego źródła. Dokument nie był dotychczas przedmiotem krytycznej edycji, chociaż zawarte w nim informacje w większym lub mniejszym stopniu były wyzyskiwane przez historyków zajmujących się dziejami parafii rembieszyckiej i twórczością krakowskiego malarza Michała Stachowicza¹³. Rękopis wzbogaca w istotny sposób naszą wiedzę na temat parafii w Rembieszycach, miejscowego kościoła i pracujących w niej księży. Jest to też jedyne znane nam źródło poświadczające fakt wykonania dekoracji malarzkiej przez M. Stachowicza w tamtejszej świątyni.

Metoda wydawnicza

Edytowany dokument został opracowany zgodnie z wymogami instrukcji wydawniczej Kazimierza Lepszego¹⁴. Zmodernizowano zatem pisownię źródła, zachowując jednak jego cechy językowe. Poprawiono także interpunkcję, głównie przez dodanie przecinków i kropek kończących zdanie w miejsce średników stosowanych w podstawie wydania. Dwukropek, jako znak kończący skrót, zamieniono na kropkę. Samogłoski „i”, „y” oraz spółgłoskę „j” oddano według obecnych reguł pisowni. W przypadku, gdy litera „y” oznaczała dwie głoski, oddano to zgodnie z wymową, np. „erekcyja” przez „erekcyja”. Znak „ó” zastosowano według aktualnych zasad pisowni. Uzupełniono pomijane niekiedy znaki diakrytyczne, takie jak „ń”, „ś”, „ź”, rzadziej „ż”. Podwojoną spółgłoskę „ll” zastąpiono pojedynczą, m.in. w słowie „kollator”. Zdarzały się też sytuacje, gdzie literę „x” zamieniano na dwuznak „gz”, a literę „q” na „k”, jak w słowach „exystować”, „aqwarella”. Również zgodnie z obecną

¹³ Z. Michałczyk, *Michał Stachowicz (1768–1825) krakowski malarz między barokiem a romantyzmem*, t. I–II, Warszawa 2011; M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*; eadem, *Zabytki epigrafiki w Rembieszycach z XV–XIX wieku*, „Studia Epigraficzne” 2016, t. VI, s. 39–61; eadem, *Kościół parafialny...*, s. 13–21. Por. też literatura w przyp. 9.

¹⁴ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

praktyką użyto wielkich liter. Powyższe uwagi nie dotyczą epitafiów, które zdecydowano się pozostawić bez zmian, albowiem te rządzą się nieco innymi zasadami. W nawiasy kwadratowe ujęto początek danej strony w oryginale, rozwiązano niektóre skróty, zaznaczono nieczytelne słowa, jak również uzupełniono opuszczone przez pisarza litery. W przypisach tekstowych zamieszczono uwagi odnoszące się do postaci zewnętrznej i brzmienia tekstu oraz lekcje wątpliwe. W przypisach rzeczowych objaśniono wzmiankowane w tekście osoby i miejscowości. Zachowano podkreślenia wyrazów i układ tekstu znajdujący się w rękopisie. W źródle występują następujące abrewiacje: J.W. – Jaśnie Wielmożny, ks. – ksiądz, ŚŚ. – świętych.

TEKST ŹRÓDŁOWY

Or.: Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Zbiór dokumentów dotyczących parafii i kościoła w Rembieszycach 1613–1899, sygn. II PR-IV/1, k. 165–173v.

[k. 165] Kościół parafialny we wsi Rembieszycach¹⁵

Do miejsc, które najmniej zwracają uwagi na siebie, a nawet które wcale nie są ponętne na oko, można by zaliczyć wioskę Rembieszycę, położoną w kieleckiej gubernii i stanowiącą prawie środkowy punkt trzech starożytnych miasteczek, to jest Małogoszcza, Jędrzejowa i Chęciny¹⁶. I w rzeczy samej oprócz kościoła parafialnego, który skromną swoją postawą uwydatnia się wpośród tu i ówdzie rozrzuconych chałup wiejskich, zresztą nie ma nic takiego, co by budziło ciekawość lub zasługiwało na wzmiankę. Nie będziemy też rozszerzać się wcale ani nad miejscowością, która nie zachwyca wcale, ani nad pamiątkami, których nie ma zupełnie, ale od razu przystąpimy do opisu kościoła.

^aDawny kościół^a. Trudno odgadnąć i powiedzieć na pewno, w którym roku został zbudowany kościół parafialny we wsi Rembieszycach, albo kto się przyczynił głównie do wzniesienia go, a nawet

^a Fragment tekstu na marginesie.

¹⁵ Rembieszycę – wieś w dawnym woj. sandomierskim, w pow. chęcińskim, około 7 km na południowy wschód od Małogoszcza, nad rzeką Białą Nidą.

¹⁶ Wszystkie trzy miejscowości w danym pow. sandomierskim.

dojść tego prawie niepodobna jest rzeczą, gdyż ani na piśmie nie ma na to żadnego wyraźnego dokumentu, ani w kościele tym, jaki obecnie jest, nie ma żadnego pomnika, z którego by mo-[k. 165v] zna było datę założenia wyczytać, a tem bardziej od ludu podobnych wiadomości zaczerpnąć nie można, gdyż pomiędzy tym nawet ślad tradycji o starym kościele parafialnym zaginął i musimy więc poprzestać na tych wiadomościach, które odszukaliśmy na miejscu. Otóż według tych manuskryptów, które się przechowały do dziś dnia, w kościelnych aktach parafii rembieskiej jest rzeczą pewną, że od niepamiętnych czasów, bo jeszcze przed rokiem 1438, we wsi Rembieszycach był już parafialny kościół, i że ten został przebudowany z drewnianego kościoła Złotniki¹⁷ staraniem i kosztem byłych dziedziców wsiów: Rembieszyce, Karsznice i Tesserowej Woli¹⁸, których imion i nazwisk nie ma zapisanych w erekcyjji.

Był on pokryty ostrym goncianym dachem, z małą drewnianą wieżyczką przyozdobioną na szczycie krzyżem Zbawiciela Jezusa, mieszczącą w sobie dzwonek zwany sygnaturką. Przy kościelne, jak wszędzie, był grzebalny cmentarz obwiedziony dokoła drewnianym parkanem, z bramą i dwiema furtkami, mniejszą i większą. W tym samym ogrodzeniu mieściła się i dzwonnica, podobnież z drzewa i, jak się zdaje, razem z kościołem wzniesiona z dwoma dzwonami, mniejszym i większym¹⁹.

Do wnętrza kościoła wchodziło się przez kruchtę zbudowaną w kwadrat, ponad którą znajdowały się dwa chóry: wyższy i niższy.

Z prawej strony od wnijscia była druga kru-[k. 166]chta mniejszych rozmiarów, stykająca się i związana szczelnie ze ścianą kościelną. Zaś po lewej stronie wielkiego ołtarza znajdowały się drzwi pojedyncze drewniane prowadzące do zachrystyji, a stamtąd do maleńkiego skarbcza – wszędzie można było widzieć posadzkę z ciosowego kamienia, ułożoną w kwadrat.

¹⁷ Złotniki – wieś w dawnym woj. sandomierskim, w pow. chęcińskim, położona około 4 km na południowy zachód do Rembieszyc, siedziba parafii.

¹⁸ Karsznice i Wola Tesserowa – obie te osady wiejskie wchodziły w skład rembieszyckiego okręgu parafialnego.

¹⁹ Oba te instrumenty, odlane w 1464 (?) i 1651 r., zachowały się do dziś. Tekst inskrypcji nadzwonnych notują: *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. I (*Województwo kieleckie*), red. J. Szymański, z. 2 (*Jędrzejów i region jędrzejowski*), wydała, wstępem i komentarzem opatrzyła B. Trelińska, Kielce 1978, nr 1, s. 152–153; M. Karkocha, *Zabytki epigrafiki...*, s. 42, 50–51; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *op. cit.*, s. 210 (tu jednak błędna informacja, jakoby dzwonek z XVII w. był sygnowany przez Piotra Weinerta).

Co do ołtarzów, o tych nie masz żadnej wzmianki w erekcji kościelnej, jednakże podług innych dokumentów pewną jest rzeczą, że od samego początku egzystowały tylko cztery ołtarze, to jest 1° ołtarz wielki z obrazem Najświętszej Maryi Panny²⁰ i ten, jak się zdaje, był zasuwany jako i dziś obrazem ŚŚ. Piotra i Pawła, pod których wezwaniem zbudowano parafialny kościół, 2do ołtarz z wizerunkiem Ukrzyżowanego Chrystusa²¹ na [w]prost kruchty mniejszej i 3° dwa ołtarze poboczne. Oto jest wszystko, co można było powiedzieć o dawnym kościele parafialnym we wsi Rembieszycach, z którego dziś oprócz pamięci tej, że zgorzał do szczętu, zresztą nie pozostało nic więcej. A nawet i to, kiedy pogorzał i z jakiej przyczyny? jest niewiadomem, i trudno tego dojść, gdyż ani pomiędzy ludem nie ma tak sędziwych, którzy by ten wypadek zapamiętać mogli, ani w miejscowych kościelnych aktach nie ma na to żadnego dowodu. Domyślać się więc potrzeba, że ta pogorzel nastąpiła pomiędzy 1791 a 1795 rokiem, to jest [k. 166v] przed trzecim rozbiorem Polski, w czasie lub przed Kościuszkowską wojną.

Co do przełożonych będących podówczas w parafii rembieszycyckiej aż do pogorzeli, możemy wyliczyć tych tylko proboszczów i wikariuszów, których imiona i nazwiska odszukaliśmy w starych łacińskich aktach od r[oku] 1677, gdzie umieszczeni są w następującym porządku:

1 ^o Od r[oku] 1677 do 1681 ks. Fran[ciszek] Łuczyński wikariusz	} wikariusze
2 ^o — 1681 — 1682 ks. Paczanowski proboszcz ²²	
3 ^o — 1682 — 1683 ks. Kazimierz Liskowicz ²³	
4 ^o — 1683 — 1684 ks. Walenty Szafranski	
5 ^o — 1684 — 1685 ks. Szymon Zatorowicz	
6 ^o — 1685 — 1692 ks. Jan Zawalski	

²⁰ Malowany na desce obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w typie Hodegetria, zapewne z XVI w., uchodzący za cudowny. Więcej na ten temat por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszycze...*, s. 43–45.

²¹ Rzeźba datowana na pierwszą połowę XV stulecie, znajdująca się obecnie w kruchcie zachodniej świątyni. Por. Załącznik do decyzji z dn. 12 IV 1994 r. w sprawie wpisania do rejestru zabytków woj. kieleckiego pod numerem 225 B zespołu zabytków stanowiących wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego p.w. śś. Piotra i Pawła Ap. w Rembieszycach, gm. Małogoszcz, woj. kieleckie, ADK, Akta kurialne. Akta parafii Rembieszycze 1952–2008, sygn. PR-6/5, k. 148. Opis tego zabytku: M. Karkocha, *Parafia Rembieszycze...*, s. 46.

²² Ks. Marcin Paczanowski (Pacanowski). Por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszycze...*, s. 33.

²³ W źródłach także jako Lisowicz (*ibidem*).

Aż dotąd ślady są wikariuszów i podpisy ich w łacińskich aktach, skąd wnosić należy, że parafia rembieszycka wtedy miała uposażenie lepsze daleko i musiała być liczniejszą aniżeli obecnie.

Później zarządzali parafią sami proboszczowie, a mianowicie:

7° Od r[oku] 1692 do 1701 ks. Michał Pojałoczyński²⁴

8° — 1701 — 1704 ks. Jan Fiescher

9° — 1704 — 1725 ks. Andrzej Rygalski

10° — 1725 — 1726 ks. Jan Dużowski

11° — 1726 — 1737 ks. Sebastian Metrycki

12° — 1737 — 1738 ks. Walenty Czechowski

13° — 1738 — 1747 ks. Ludwik Sakowicz²⁵

14° — 1747 — 1780 ks. Wawrzyniec Wojciech Kale-[k. 167]ciński, który jak się można przekonać z rękopismu znajdującego się w miejscowych kościelnych aktach, w r[oku] 1757 pozwolenie do oczyszczenia kościelnego grobu od arcybiskupa gnieźnieńskiego śp. Ignacego Adama Komorowskiego²⁶ uzyskał, kości umarłych ze czcią im przynależną zebrał i według ceremonii przepisanych rytuałem rzymskim obok parafialnego kościoła, wspólnie z ludem zgromadzonym na nabożeństwie pogrzebał.

Po nim z kolei był ks. Józef Baranowski i ten to proboszcz najprawdopodobniej był naocznym świadkiem owej pogorzele rembieszyckiego kościoła.

Kolatorem i prezesem Dozoru Kościelnego we wsi Rembieszyczach był natenczas Franciszek Sariusz Wolski, poseł i sędzia pokoju powiatu kieleckiego, który zaraz po spaleniu kościoła wznosił tymczasowo kapliczkę malutką i w tej nabożeństwa i wszystkie religijne obrządki odprawiały się aż do r[oku] 1796. W tym to roku, według dokumentu istniejącego w rembieszyckich kościelnych aktach, przez arcybiskupa gnieźnieńskiego śp. Ignacego Krasickiego²⁷ połowa parafii została przyłączona do Małogoszcza, a druga połowa do parafii złotnickiej; lecz taki rozdział widać był niedogodnym dla parafian, bo wkrótce potem zaczęto myśleć na serio

²⁴ Odczyt nazwiska jedynie prawdopodobny.

²⁵ W źródłach także Sakiewicz, Saksiewicz. Por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 33.

²⁶ Ignacy Adam Komorowski h. Korczak (1699–1759) – arcybiskup gnieźnieński w latach 1748–1759.

²⁷ Ignacy Błażej Krasicki h. Rogala (1735–1801) – arcybiskup gnieźnieński od 1795 r. do swej śmierci.

o zbudowaniu nowego kościoła, który też niezadługo za staraniem wyż[ej] wspomnianego kolatora śp. Franciszka Sariusza Wolskiego i jego własnym kosztem, jak się zdaje, w tej samej formie i na tym samym miejscu został [k. 167v] został^b wzniesiony i wykończony w roku 1799.

^cKościół nowy^c. Nowy kościół zbudowany jest na podmurowaniu z kamienia, z wyborowego drewna i na zewnątrz ze wszystkich stron oszalowany deskami. Dach gonciany i spadzisty na oko przyozdabia mała, lecz gustowna wieżyczka, na szczycie której zamieszczona jest gałka średniej wielkości, a na niej osadzony podwójny żelazny krzyż, w środku wieży dzwonek zwany sygnaturką.

W stronie południowo zachodniej i niezbyt daleko od kościoła stoi drewniana dzwonnica, w tej są trzy dzwony dosyć duże, harmonijne i głośnie²⁸.

Cmentarz kościelny otaczały niegdyś drewniane rżnięte sztachety, lecz i tych już dawno nawet śladu nie ma. W cmentarzu oprócz dwóch wysokich topól, które rosną w bliskości i stoją obok siebie jakby na straży – zresztą żadnych innych drzew nie ma.

Z pomników dwa tylko są okazalsze nieco i na widoku, jeden marmurowy czarny, umieszczony przy zewnętrznej ścianie, pomiędzy zakrystią i prezbiterium, na podmurowaniu z prostego kamienia, na nim wyryty następujący napis:

W ostatniej usłudze wieczności Urbanowi Nałęcz
Komornickiemu²⁹

^b Wyraz powtórzony.

^c Tekst na marginesie.

²⁸ Największy z XV w., średni z 1651 i najmniejszy z fundacji Franciszka Saryusza Wolskiego, odlany w 1798 r. w warsztacie znanego ludwisarza krakowskiego Piotra Macieja Weidnera (Wainera). Treść napisu nadzwonnego podają: *Corpus inscriptionum...*, s. 154; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *op. cit.*, s. 210; M. Karkocha, *Zabytki epigrafiki...*, s. 42–43, 52. Na temat wspomnianego ludwisarza i jego działalności por. J.J. Dreścik, *Weidnerowie. Karta z dziejów odlewnictwa krakowskiego*, [w:] *Ludwisarstwo w Polsce. Materiały z III Sesji Naukowej z cyklu „Rzemiosło artystyczne i wzornictwo w Polsce”*, zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w Toruniu oraz Toruński Oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki, w dniach 8–9 listopada 2002 roku, Toruń 2003, s. 69.

²⁹ Urban Komornicki h. Nałęcz (zm. 1814) – dziedzic Rembieszyc i Woli Teserowej. Z małżeństwa z Katarzyną Michalczewską pozostawił synów Franciszka i Michała. Por. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. X (*Kęstowscy–Komorowscy*), Warszawa 1907, s. 378; M. Karkocha, *Parafia Rembieszycy...*, s. 23, 28, 78; S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 171, 197–198.

Dziedzicowi Dóbr Woli Tesserowej Syn Franciszek Salezy³⁰
 wywiązując się z powinności ten pomnik położył Jemu
 Ojcze cóż już W lochach ziemi,
 Żale oplakującej wzniesi;
 Chiba że pójdę z Tobą za Niemi,
 I moje osierociałe Dzieci
 Z kolei Lossu przeciwnego
 Zkraca się wiek Człowieka
 Przechodniu Westchnij za duszę Jego
 Kogóż ten zakres nie czeka!
 Żył lat 74. Zmarł dnia 14. sierpnia 1814. r.³¹

W niewielkiej odległości i prawie na [u]prost wielkiego ołtarza na piedestale z ciosów widać drugi marmurowy pomnik, wzniesiony ku uczczeniu pamięci fundatora kościoła, na nim wyryty napis:

śp. Franciszek Sariusz Wolski
 Poseł i Sędzia pokoju Powiatu
 Kieleckiego
 Kościoła tego Fundator prosi
 o westchnienie
 umarł dnia 1. Września 1838 r.^d
 Wdzięczna familia pamięć jego uwiecznia

Oprócz tych są jeszcze cztery mniejsze, nie tak pomniki, jak raczej głazy obrobione, położone na ziemi pomiędzy ścianą kościelną a pomnikiem fundatora, na jednym z tych nie ma żadnego napisu, na pozostałych są następujące:

Na pierwszym głazie^e

^d Opuszczony wiersz: „życić lat 79”. Por. M. Karkocha, *Zabytki epigrafiki...*, s. 44, 55.

^e Inskrypcja ta, podobnie jak dwie kolejne, w podstawie źródłowej ujęte są w ramkę.

³⁰ Franciszek Salezy Komornicki – syn poprzedniego, właściciel Woli Tesserowej. Por. A. Boniecki, *op. cit.*, t. X, s. 378; S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 198; M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 78.

³¹ Epitafium to, jak również cztery pozostałe, notują: J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 336; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *op. cit.*, s. 210–211; M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 203–205; eadem, *Zabytki epigrafiki...*, s. 43–44, 53–55.

D.O.M.

Tu spoczywa

W. Zofia z Szczepkowskich Wysocka³² lat wieku swego 85 zmarła r. 1808 dnia 19. Kwietnia
Czeka Zmartwychwstania

[k. 168v] Na następnym głazie

D.O.M.

Tu leży Andrzej
Gorny Wysocki³³
wieku swego lat
67. umarł dnia 2.
Maja roku 1801.
Czeka powszechnego
zmartwychwstania a od
przechodzących pobożnego
westchnienia

Na trzecim z kolei głazie

Za duszę śp: Stanisława
Chwaliboga³⁴ Dziedzica Karsznic
zmarłego

---

³² Zofia z Szczepkowskich Wysocka (zm. 1808) – żona Andrzeja Gorny Wysockiego, teściowa fundatora kościoła w Rembieszycach, Franciszka Saryusza Wolskiego. Por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszycy...*, s. 205.

³³ Andrzej Gorny Wysocki (zm. 1801) – dziedzic dóbr Gałkowie, zmarł „paralizem tknięty”, będąc w odwiedzinach u córki. Por. ADK, Zbiór dokumentów..., k. 73.

³⁴ Stanisław Chwalibóg h. Strzemię (zm. 1815) – skarbnik ciechanowski, syn Michała, podstolego braclawskiego i Katarzyny z domu Krasuskiej, właściciel Pierocic i Karsznic (od 1768 r.). Z małżeństwa z Urszulą Strzembosz pozostawił córkę Marię Jeziorkowską i czterech synów: Kazimierza, Stanisława, Franciszka i Hipolita. Por. S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 57; M. Karkocha, *Parafia Rembieszycy...*, s. 26, 69. O Chwalibogach h. Strzemię por. A. Boniecki, *op. cit.*, t. III (*Chmielewscy–Czetowscy*), Warszawa 1900, s. 126–129; K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. III, Lipsk 1839, s. 99–100.

dnia 7 lutego 1515 r.^f Franciszek Chwalibóg³⁵
Syn prosi przechodniów o westchnienie
za duszę jego do Boga

Taka jest część zewnętrzna kościoła, przejdziemy teraz do wnętrza.

Otwierając drzwi pierwsze, w niewielkiej odległości widać drugie większe, do których prowadzi cia-[k. 169]sny, wąski i ciemny korytarz, jest to właśnie kruchta niegdyś z obu stron przegrodzona deskami i po otwarciu^g jeszcze drzwiczki do wnijścia; w przegrodzeniu na prawej stronie mieściły się wschody wiodące na chór, zaś w przegrodzeniu po lewej stronie były złożone katafalk, lichtarze, skrzynie od światła itp. rzeczy.

Samo wnętrze kościoła było niegdyś ozdobione i ku wejrzeniu miłe, na ścianach malowanych perłową klejową ścianą rzucone były tu i ówdzie wiszące girlandy z liści i kwiatów, w pośrodku których wisiły obrazy olejne i akwarele większe i mniejsze.

Sufit, czyli sklepienie, przedstawiało dwa wielkie obrazy. W nawie widać było w obłokach Trójcę Przenajświętszą otoczoną mnóstwem chwalejących ją aniołów. Po bokach zaś czterech ewangelistów zrobionych wedle Księgi Objawień S^o Jana Apostoła, a w prezbiterium N[ajświętszą] M[aryję] Pannę na obłoku i także w towarzystwie aniołów wstępującą do nieba. Cała ta praca była wykonana klejowo na płótnie przytwierdzonym małymi ćwiekami do desek sufitu i wykonana z całym artystycznym talentem przez śp. Michała Stachowicza³⁶.

Liczba ołtarzy, jako i w starym zgorzałym kościele, była rachowaną też sama, to jest wielki ołtarza jeden, drugi Pana Jezusa naprzeciw kruchty mniejszej i dwa mniejsze poboczne.

Wielki kiedyś był bardzo gustowny i piękny. Oprócz murowanej mensy zresztą cały jest zrobiony z drewna. Na tle lazurowym widać było dosyć dobre rze-[k. 169v]żby złożone tu i ówdzie, po prawej i lewej stronie stały dwie figury niepospolitego dłuta przedstawiają-

^f Ewidentna omyłka pisarza, winno być: 1815 r. Por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszycze...*, s. 205; eadem, *Zabytki epigrafiki...*, s. 55.

^g Odczyt wyrazu jedynie prawdopodobny.

³⁵ Franciszek Chwalibóg (zm. 1824) – posiadacz wsi Karsznice. Por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszycze...*, s. 205; S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 57.

³⁶ Por. przyp. 9

ce dwie zakonnice w habitach i płaszczach złotych³⁷; wprawdzie nie są one zastosowane ani do kościoła, ani do ołtarza, który w porównaniu z nimi jest mały, w niczym jednak nie psują jego pierwotnej piękności. W środku samym jest obraz N[ajświętszej] M[aryi] Panny z Dzieciątkiem Jezus na ręku lichego pędzla, stary i, jak się zdaje, uratowany z dawnego pogorzałego kościoła, zasuwany drugim obrazem przedstawiającym ŚŚ. Piotra i Pawła Apostołów. W górze umieszczony jest obraz Ś^o Stanisława Biskupa wskrzeszającego Piotrowina z grobu, zaś nieco wyżej i niżej na gzymsach ołtarza stoją i siedzą aniołki.

Trzy mniejsze ołtarze są malowane klejowo na prostych deskach obwiedzionych płótnem, koloru wpadającego w błękit i zestawione do ołtarza wielkiego. Wszystko to wykonywał wyż[ej] wspomniany artysta śp. Michał Stachowicz.

Lecz czas, który wszystko niweczy, w przeciągu kilkudziesięciu lat cały ten kościółek do smutnego bardzo przyprowadził stanu, albowiem owo [.]^h malowidło umieszczone na suficie w nawie kościelnej z powodu ciągłych zacieków zaczęło pękać w kawałki i odpadać całymi płatami, ściany, które warstwy kurzu i pajęczyny pokrywały wszędzie, choć malowidło przeglądało gdzieniegdzie, jednak [k. 170] pomimo to przedstawiały one obraz zaniedbania i nędzy i wyglądały jakby podarta i poszarpana suknia. Ołtarz wielki poszarzał zupełnie, barwa zmieniła swój pierwotny koloryt, słowem, cała świątynia była niesłychanie zaniedbana i brudna, a co najgorsze, iż w lecie strugami płynęła woda przez sufit i okna, a w zimie znowu ołtarze i posadzka były ubielone od śniegu. Otóż restauracja była konieczna. Jakoż w rzeczy samej przy pomocy Bożej i dobrych chęciach parafian rembieskich wspólnymi siłami w r[oku] 1867 wzięliśmy się do tego dzieła i zebrawszy niewielkie składki, rozpoczęliśmy odnowienie kościoła.

ⁱKościół po restauracjiⁱ. Obecnie wielki ołtarz, ambona, chrzcielnica i niektóre części nawy kościelnej, a głównie filary, czyli spojenia

^h Wyraz nieczytelny.

ⁱ Tekst na marginesie.

³⁷ Rzeźby te, zachowane do dziś, wyobrażają święte niewiasty – Salomeę i Marię Jakubową. Prawdopodobnie zostały wykonane w pierwszej połowie XVIII w. z przeznaczeniem dla klasztoru franciszkanów w Chęcinach. Por. J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 335; *Katalog zabytków...*, s. 33; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *op. cit.*, s. 208; M. Karkocha, *Parafia Rembieszycze...*, s. 303–304.

ścian są ulakierowane i pomalowane olejno na kolor biały, ściany zaś wyklejone są papierem orzechowym w tafle, a sufit w nawie kościelnej papierem białym z złote gwiazdy.

W ołtarzu wielkim figury dawniej złote, dziś są lakierowane białe, sukienka w obrazie M[atki] Boskiej złocona cała, ramy podwójne złocone, podobnież herby wszystkie i skrzydła oraz przepaski aniołów i amorków także złocone, zaś na ambonie, chrzcielnicy i chórze rzeźby znajdujące się są pociągane brązem i równie dobrze wyglądają, jak złoto. Co do ołtarzów bocznych, te tylko zosta-[k. 170v]ły odświeżone cokolwiek, lecz niezmienione w niczem.

Obrazy też pozostały te same i na swoim miejscu, a mianowicie w wielkim ołtarzu trzy, to jest obraz stary N[ajświętszej] M[aryi] Panny niewiadomego pędzla, obraz[y] ŚŚ. Apostołów Piotra i Pawła i Ś^o Stanisława Biskupa, o czym już była wzmianka wyżej, i sześć obrazów olejnych w ołtarzach bocznych, które ponieważ są piękne, przeto zrobimy ich szczegółowe opisy. I tak:

W ołtarzu po prawej stronie znajdują się trzy obrazy równych rozmiarów urządzone do winkła. Pierwszy z nich przedstawia Ś^o Michała Archanioła. Postawa tego bohatera nieba odważna i śmiała, stoi on na piersiach przekłętego czarta, który wśród kłębow dymu i gorejących płomieni wije się pod nogami swojego zwycięzcy. W prawej ręce trzyma ognisty miecz, a w lewej tarczę, na której znajdują się napisane słowa: „Quis ut Deus?”.

Drugi obraz przedstawia Ś^a Annę biorącą na ręce Dzieciątka Jezus od Przenajświętszej Panny, a poza nimi w świętej niebiańskiej zadumie stoją święty Joachim i Ś^v Józef.

Trzeci obraz przedstawia Ś^o Tadeusza Apostoła z małym okrągłym wizerunkiem Chrystusa.

W ołtarzu po lewej stronie są trzy inne obrazy, także urządzone do winkła, a mianowicie: [k. 171]

Na pierwszym jest umieszczony Ś^v Franciszek a Paulo w grubym zakonnym habicie, z kijem podróznym w ręku, z różańcem za pasem. U stóp jego bosych klęczy anioł Boży trzymający w rękach opromienioną tarczę z napisem „Charitas”.

Na drugim jest przedstawiony Ś^v Mikołaj Biskup trzymający w lewej ręce książkę oprawioną w karmazynowy safian, na niej trzy bryły złota, prawą ręką błogosławi trzy dziewice znajdujące się w kąpieli i wznoszące doń błagalne spojrzenia i dłonie.

Ostatni obraz przedstawia Ś^a Katarzynę Pannę i męczenniczkę. Cała jej postać zachwycająca i słodka. Wsparta o kolumnę z mar-

mur, z mieczem w jednej, a z palmą zwycięstwa odniesionego w drugiej ręce, spogląda w niebo, przy jej nogach leżą pokruszone narzędzia męczarni.

Oprócz tych zasługują jeszcze na uwagę dwie akwarele większe, pierwsza zawieszona po lewej ręce w[ielkiego] ołtarza przedstawia Jezusa Chrystusa klęczącego u nóg Ś^o Piotra z prześcieradłem w ręku oraz innych apostołów przypatrujących się obrządkowi umywania nóg.

Druga na [w]prost ołtarza Pana Jezusa wyobraża chwilę, w której Chrystus Pan powierzył najwyższą władzę Ś^a Piotrowi w Kościele swoim. Tutaj znowu u nóg Zbawiciela klę-[k. 171v]czy Szymon Cefas i odbiera z rąk Chrystusowych klucze od Bożego Królestwa.

Jest jeszcze w ołtarzu Pana Jezusa akwarela z wyobrażeniem Ś^o Izydora Oracza i dwie małe wiszące na ścianach kościelnych, jedna Ś^o Hieronima, a druga Ś^o Grzegorza Papieża przedstawia, lecz te są mniejszej wagi.

Ambona i chrzcielnica są zrobione z drewna i przystrojone rzeźbą. Organ dosyć harmonijny, choć niezmiernie malutki i zastosowany jest do wielkości kościółka.

Zachrystyja malutka, a nawet za mała, lecz też i bogactwa w niej nie masz. Oprócz monstrancji dosyć gustownej i średnich rozmiarów, oprócz krzyża srebrnego, dwóch kubków starych i kilku ornatów bogatszych nieco, zresztą wszystko nosi na sobie cechę starości dawnej i znamiona ubóstwa, a nawet i te przybory od kogo zostały ofiarowane, nie wiadomo zupełnie. W zachrystyji była posadzka z prostego kamienia ułożona na wapno, umalowana klepową perłową farbą. Mensa o sześciu szufladach, nad którą zawieszono są dwa stare obrazy dosyć dużych rozmiarów, jeden przedstawia Ś^a Annę, a drugi jakąś zakonnicę i zdaje się, że to jest święta Teresa, a w środku Chrystus Pan na dużym drewnianym krzyżu. W tej części [k. 172] kościoła pomimo restauracji dokonanej w r[oku] 1867 żadna nie zaszła zmiana oprócz [tego], że zamiast kamiennej i zużytej już posadzki dano drewnianą z tarcic oheblowanych, jak również i w kruście głównej został zniesiony korytarz ciemny, a przepierzenia użyto na sufit i poprawienie podłogi, która już była zdezelowana zupełnie. Takie jest wnętrze kościoła w Rembieszycach na teraz. Zewnątrz też zachował kościółek tę samą powierzchowność ujmującą i miłą, i owszem piękniejszym się zdaje, choć od starości poczerniał i porósł mchem dokoła, gdyż ozdabiają go nowe sztachety, a raczej słupy murowane, w których utkwione są

podłużne czworograniaste balaski, po cztery w każdym przęśle, tak iż pierwszy zdaje się leżeć na podmurowaniu, a trzy ostatnie prawie stykają się kantami, i jakby wsparte na sobie, na słupach są daszki z czerwonej cegły. I oto wszystko, co można było zebrać i powiedzieć o dawnym i terazniejszym kościele parafialnym we wsi Rembieszycach.

Co się tyczy zarządu parafią, to od czasu wzniesienia nowego kościoła aż do obecnej chwili obsługiwali ją proboszczowie w następującym porządku:

Od roku 1799 do 1810 był ksiądz Józef Ba-[k. 172v]ranowski, ten sam, o którym wyż[ej] zrobiliśmy wzmiankę, od r[oku] 1810 do 1822 ks. Andrzej Południkiewicz, od 1822 do 1823 ks. Euzebiusz Czerski, od 1823 do 1826 [ks.] Stanisław Myśliński, od 1826 do 1852 ks. Józef Witek, od 1852 do 1855 ks. Tomasz Bąkiewicz, od 1855 do 1857 ks. Jan Kolipiątek, od 1857 do 1859 ks. Stanisław Posobkiewicz, od 1859 do 1866 ks. Nestor Bieroński, proboszcz małogoski, a od 1866 aż do obecnej chwili ks. St[anisław] Kamiński, administrator³⁸.

Nadmienić także wypada, że w przeciągu lat 70, licząc od założenia terazniejszego kościoła, było trzech kolatorów. Pierwszy Franciszek Sariusz Wolski, wyż[ej] wspomniany fundator, drugi Ignacy Rudzki³⁹, trzeci Romuald Kozłowski⁴⁰, który aż dotąd zamieszkuje w Rembieszycach, i który w ciągu ostatnich czterech lat, począwszy od r[oku] 1866, ofiarami swemi przyczynił się wiele i do restauracji kościoła, i do podźwignienia walącego się już prawie mieszkania i budowli przeznaczonych dla użytku miejscowego plebana.

Pozostał nam jeszcze grzebalny cmentarz, o którym nic nadzwyczajnego powiedzieć nie można, wszakże dla uzupełnienia opisu i o nim zrobimy wzmiankę. Leży on w stronie zachodniej kościoła. Naokoło otacza go wał [k. 173] usypany z ziem, lecz nie miał i nie ma do dziś dnia żadnych pomników w obrębie swoim, a nawet

³⁸ Biogramy wspomnianych księży w: M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 355–359 (tam też dalsza literatura i źródła).

³⁹ Ignacy Rudzki – dzierżawca wsi Rembieszyce, wzmiankowany w źródłach w 1851 r. Por. Protokół wyboru dozoru kościelnego parafii Rembieszyce z 10 (22) XII 1851, Archiwum Państwowe w Kielcach, Rząd Gubernialny Radomski, Akta specjalna dotyczące się reperacji kościoła w Rembieszycach, sygn. 6354, k. 63–65.

⁴⁰ Romuald Leon Kozłowski h. Wieża (1822–1894) – syn Ludwika (zm. 1852), właściciel Woli Tesserowej (od 1852), Rembieszyc (od 1854) i Lipnicy (od 1867). Por. S. Borkiewicz, Z. Linowski, *op. cit.*, s. 78–79, 172, 199; M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 63–65 i n.

nie miał tego, co na wszystkich cmentarzach pierwsze zajmuje miejsce, to jest pozbawiony był krzyża. Toteż najpierw i przed rozpoczęciem wszelkiej restauracji postawiliśmy na cmentarzu dwa krzyże, jeden żelazny na piedestale z ciosu, a drugi drewniany w ogrodzeniu ze sztachet. Cały cmentarz wygląda skromnie i prawie jest niepostrzeżony z powodu, iż ani ogrodzenia, ani drzew, które zwykle przyozdabiają podobne miejsca, nie posiada, lecz jeśli nadal Bóg pobłogosławi zamiarom dobrym, to i to zacisze umarłych pomалу do zupełnego przyprowadzimy porządku, na co liczyć możemy z pewnością, bo lud w tej okolicy choć ubogi bardzo, ale z sercem otwartym i chętnem do niesienia ofiar, zwłaszcza gdy widzi, że jest tego potrzeba, i że one jedynie i wyłącznie bywają obracane na chwałę Bożą i pobożne cele.

O innych szczegółach, jak [.]^j o bibliotece parafialnej i wizytach kościelnych nie wspominam wcale, gdyż co do biblioteki, w tej są tylko dwa dzieła, to jest Historia Kościoła [.]^k i Katechizm wytrwałości przez ks. Gamne^l [k. 173v] złożony z kilku tomów porozrywanych na części, a co do wizyty tej od początku założenia swego, przez lat 70 z kolei pozbawiony był rembieszycycki kościół, o czym wnosić należy stąd, że do obecnej pory nie jest konsekrowany, ale benedyktowany, lecz w którym roku i przez kogo ta ceremonia została dopełniona, nie wiadomo, bo na to nie masz żadnego dokumentu.

Ks. St[anisław] Kamiński

^mRękopis ten odnaleziony w 1906 r. 14 kwietnia w papierach po J.W. Ks. Prałacie Walentym Witkowskim⁴¹ w Jędrzejowie.

Walenty Sysak⁴², Raków gm[ina] Raków
pow[iat] Jędrzejów, gub[ernia] kielecka^m

Koniec, całe 18 stronic

^j Wyraz nieczytelny.

^k Nazwisko nieczytelne.

^l Odczyt jedynie prawdopodobny.

^m Adnotacja inną ręką.

⁴¹ Por. przyp. 11.

⁴² Skądinąd nieznan.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Diecezjalne w Kielcach [ADK]

Akta konsystorskie. Opis kościołów dekanatu jędrzejowskiego 1884–1898, sygn. OD-8/3.

Akta kurialne. Akta parafii Rembieszyce 1952–2008, sygn. PR-6/5.

Zbiór dokumentów dotyczących parafii i kościoła w Rembieszycach 1613–1899, sygn. II PR-IV/1.

Archiwum Państwowe w Kielcach

Rząd Gubernialny Radomski

Akta specialla tyżące się reperacji kościoła w Rembieszycach, sygn. 6354.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Corpus inscriptionum Poloniae, t. I (*Województwo kieleckie*), red. J. Szymański, z. 2 (*Jędrzejów i region jędrzejowski*), wydała, wstępem i komentarzem opatrzyła B. Trelińska, Kielce 1978.

OPRACOWANIA

Adamczyk A., Wróbel T., *Kościoty drewniane w województwie świętokrzyskim*, Kielce 2010.

Anusik Z., Karkocha M., *Obrazy Michała Stachowicza w kościele parafialnym w Rembieszycach*, [w:] *Acta Artis. Studia ofiarowane Profesor Wandzie Nowakowskiej*, red. A. Pawłowska, E. Jedlińska, K. Stefański, Łódź 2016, s. 195–211.

Boniecki A., *Herbarz polski*, t. III (*Chmielewscy–Czetowscy*), Warszawa 1900.

Boniecki A., *Herbarz polski*, t. X (*Kęstowscy–Komorowscy*), Warszawa 1907.

Borkiewicz S., Linowski Z., *Monografia historyczna i gospodarcza powiatu jędrzejowskiego*, Kielce 1937.

Bukowski W., *Katalog opatów jędrzejowskich. Próba ustalenia chronologii*, [w:] *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. ks. D. Olszewski, Kielce 1990, s. 179–204.

Dreścik J.J., *Weidnerowie. Karta z dziejów odlewnictwa krakowskiego*, [w:] *Ludwisarstwo w Polsce. Materiały z III Sesji Naukowej z cyklu „Rzemiosło artystyczne i wzornictwo w Polsce”*, zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w Toruniu oraz Toruński Oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki, w dniach 8–9 listopada 2002 roku, Toruń 2003, s. 59–74.

Hadamik C., Kalina D., Traczyński E., *Miasto i gmina Małogoszcz*, Kielce 2006, Dzieje i zabytki małych ojczyzn, red. R. Mirowski.

Helcel A.Z., *O klasztorze jędrzejowskim i będącym tam nagrobku Pakosława kasztelana krakowskiego*, Kraków 1852.

- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.
- Karkocha M., *Kościół parafialny w Rembieszycach jako przykład fundacji szlacheckiej*, [w:] *Sztuka w Świętokrzyskiem. Studia z historii kultury i sztuki w XIX i XX wieku*, red. J. Drażyk, P. Rosiński, H. Suchojad, Kielce 2019, s. 13–21.
- Karkocha M., *Obraz „Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny” w kościele parafialnym w Rembieszycach. Dzieje jednego zabytku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 2, s. 273–283.
- Karkocha M., *Opis świątyni parafialnej w Rembieszycach z 1790 roku*, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne” 2018, t. XIX, s. 139–150.
- Karkocha M., *Parafia Rembieszycze 1438–2012. Studium z dziejów społeczności lokalnej*, Łódź 2013.
- Karkocha M., *The painting „Assumption of the Blessed Virgin Mary” in the parish church in Rembieszycze. The history of one artefact*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 3, s. 271–281.
- Karkocha M., *Zabytki epigrafiki w Rembieszycach z XV–XIX wieku*, „Studia Epigraficzne” 2016, t. VI, s. 39–61.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (Województwo kieleckie), red. J.Z. Łoziński i B. Wolff, z. 3 (Powiat jędrzejowski), oprac. T. Przyppkowski, Warszawa 1957.
- Kowalski W., Olszewski D., *Parafia Trójcy Świętej w Jędrzejowie na tle dekanatu. Zarys dziejów*, Kielce 2003.
- Kumor B., *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej*, „Nasza Przeszłość” 1963, t. XVII, s. 187–232.
- Kumor B., *Powstanie diecezji kieleckiej i kolejne zmiany jej struktury terytorialnej*, [w:] *Księga jubileuszowa diecezji kieleckiej (1883–1983)*, Kielce 1986, s. 31–39.
- Michalczyk Z., *Michał Stachowicz (1768–1825) krakowski malarz między barokiem a romantyzmem*, t. I–II, Warszawa 2011.
- Müllerowa L., *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej w latach 1883–1983*, [w:] *Księga jubileuszowa diecezji kieleckiej (1883–1983)*, Kielce 1986, s. 279–291.
- Niesiecki K., *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. III, Lipsk 1839.
- Radwan D., *Stachowicz Michał Franciszek*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XLI, Warszawa–Kraków 2002, s. 327–331.
- Wiśniewski J., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskiem*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000).
- Wróbel T., *Zarys historii diecezji kieleckiej*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1982, R. LVIII, nr 5, s. 204–243.

MAŁGORZATA KARKOCHA
UNIVERSITY OF LODZ

**Undated report on the parish church in Rembieszyce
from files of the Diocesan Archive in Kielce
(third quarter of the 19th century)**

The Roman Catholic parish in Rembieszyce (Świętokrzyskie Province) was established in 1438 on the initiative of the Odrowąż family – owners of Rembieszyce and nearby villages. Historical sources confirm the presence of two parish churches in the Old Polish period: the oldest one, built before 1438, was destroyed as a result of old age; the second, erected in 1751 thanks to the efforts of the local parish priest Ludwik Sakiewicz, burned down in the 1790s in unknown circumstances. In the years 1798–1799, the contemporary collator Franciszek Saryusz Wolski founded the third temple, which has survived to this day in an almost unchanged form, being a valuable monument of wooden sacred architecture in Poland. The published document presents the appearance and condition of this sacred building in the second half of the 19th century, describes its decor and equipment, tombstones, and it names consecutive priests working in the parish. This source significantly enriches our knowledge about the local temple and the parish itself.

Keywords: Rembieszyce, parish church, history of the Church, source edition, 19th century.

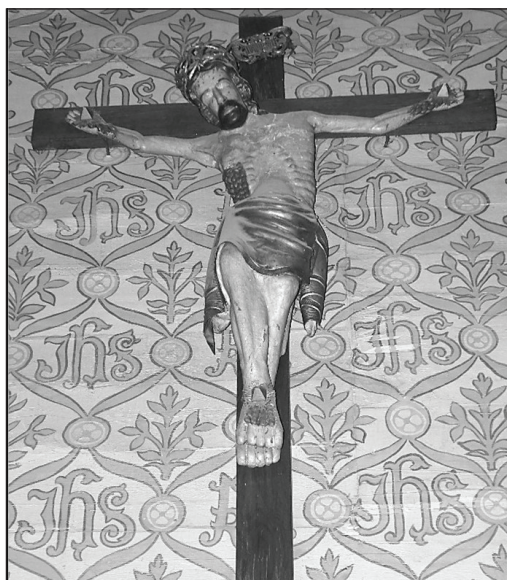
1. Rembieszyce. Kościół parafialny – widok od strony południowo-wschodniej. Fot. Małgorzata Karkocha, 2018

2. Rembieszycy. Wnętrze kościoła – widok na prezbiterium
Fot. Małgorzata Karkocha, 2018

3. Michał Stachowicz, Św. Stanisław – obraz w zwieńczeniu ołtarza
głównego. Fot. Małgorzata Karkocha, 2018

4. Rembieszycy. Wnętrze kościoła – krucyfiks w kruchcie zachodniej, 1 poł. XV w. Fot. Małgorzata Karkocha, 2018

5. Rembieszycy. Cmentarz przykościelny – pomnik Franciszka Saryusza Wolskiego (zm. 1838), fundatora świątyni. Fot. Małgorzata Karkocha, 2016